

HOZZÁADÓ (ADDITÍV) SZEMLELETŰ ANYANYELVOKTATÁS

(Beregszászi Anikó: *A lehetetlent lehetni.*
*Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv
oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5–9. osztályában.*
Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2012. 111 p.)

Mindenkinek, aki alkalmazott nyelvészettel, közelebbről anyanyelv-pedagógiával foglalkozik, ajánlom a szíves figyelmébe **Beregszászi Anikó** *A lehetetlent lehetni* című *tantárgy-pedagógiai útmutatóját és feladatgyűjteményét*, amelyet eredendően a kárpátaljai magyar iskolák 5–9. osztályában végzendő anyanyelvoktatást segítő írta a szerző.

Beregszászi Anikó, Kárpátalja gyermeke, majd egyetemistaként Balogh Lajos vendégprofesszor korszerű dialektológiai szemléletén nevelődött az Ungvári Állami Egyetem Magyar Filológiai Tanszékén, azután Kontra Miklós doktoranduszaként a társasnyelvészet (szociolingvisztika) kutatójaként jutott el a PhD-fokozatig, hogy ezzel a tudományos minősítéssel is megerősítve a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Intézetét és Magyar Tanszéki Csoportját, hogy annak főiskolai tanáraként az anyanyelvi nevelés izgalmasan újszerű nézőpontú szakemberévé váljon.

Az anyaországbeli gyakorló pedagógusoknak: tanítóknak és magyartanároknak egyaránt értékes lehet ez a szakkönyv, tudniillik ennyire a társasnyelvészet szemléletére és ismeretanyagára építő, elméleti háttértudnivalókat

vázoló, majd ezeket a gyakorlat, azaz az oktatástervezés mindennapjaiban is érvényesíthető feladatokat, továbbépíthető, továbbgondolható gyakorlatokat tartalmazó korszerű kézikönyvre várakoznunk kellett ez ideig. A hazai pedagógusképző műhelyek: a tanító- és/vagy tanárképző intézmények számára azért korszakos jelentőségű Beregszászi Anikó kézikönyve, mert kitágíthatja az összehasonlító nyelvpedagógiával, anyanyelvi módszertannal, anyanyelv-pedagógiával, tantárgy-pedagógiával is bátran foglalkozó szakemberek: tanárok, kutatók és hallgatóik ismerettárát.

Az anyanyelv-oktatás terén is **a nyelvi tervezés újragondolását** vallja elengedhetetlennek Szerzőnk mind az elmélet, mind a gyakorlat vonatkozásában. Ezt már a részletes tartalomjegyzék is bizonyítja (5.). A kötet címét értelmező és rendeltetésének a célját bemutató előszó (7.) után az első fejezet (9–20.) jóvoltából lényeges kérdések és számos kutatási eredményre hivatkozó utalás mentén szerezhetünk ismereteket a kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés reformjáról; ezek az ismeretek a hazai **anyanyelvoktatás-tervezéssel** foglalkozók horizontját is erőteljesen befolyásolhatják, ha maguk is érzékenyek a Beregszászi Anikó által kifejtett gondolatokra. Az oktatás

szemléletében elengedhetetlen változások sarokpontjait, nevezetesen „a *nem azt* tanítunk, amit kell, ahelyett, hogy belátnánk: *nem úgy* tanítunk, ahogyan kell” (21.) elvet taglaló második, a reform kivitelezhetőségéről szóló fejezet (21–25.) egyértelműen tárja elénk a **szerző nyelvész-nyelvpedagógiai alapállítását**. Olyan oktatástervezési problémát fog egybe Beregszászi Anikó, amelynek az anyaországbeli anyanyelv-pedagógia szemléletét is át kell hatnia, erről van szó: „A magyar nyelv szakterminus esetében igen lényeges, hogy elvonatkoztatás eredményeként jött létre, és mindazon nyelvváltozatok, stílusváltozatok és regiszterek összességét jelenti, amit a magyar nyelvterület anyanyelvi beszélői mindennapos interakcióik során használnak. Tehát a magyar nyelv nem egyenlő sem a nyelv standard változatával, sem annak kodifikált grammatikájával. A magyar nyelv a magyar nyelvhasználók anyanyelve, amit az életben számos társadalmi szintéren és beszédhelyzetekben és igencsak változatosan használnak.” (24.) A **kommunikatív kompetencia** kulcsprobléma értelmezése köré épül A lehetlent lehetni harmadik fejezete, amelyik nemcsak a címében tantárgy-pedagógiai útmutató, hanem alfejezetről alfejezetre, a maga egészében (26–50.). Mivel Kárpátalján is túlmutató jelentősége van a szemléletformálásban ennek a fejezetnek, lássuk az egyes alfejezetek címét!

1. A verbális repertoár és a kommunikatív kompetencia
2. A nyelv változatossága, a nyelvváltozatok
3. Beszélhetünk-e egységesen „kárpátaljai magyar nyelvjárások”-ról
4. Nyelvi megbélyegzés az iskolában
5. Nyelvtudományi ellenérvek
6. Nyelvpedagógiai ellenérvek
7. Nyelvi emberi jogi ellenérvek

8. Az ajánlható szemlélet: additív módszer, kontrasztív szemlélet
9. A dialektológiai alapfogalmak és a helyi nyelvváltozatok ismeretének szükségességéről

ÖSSZEGRÖGÖLÉS

A kötet negyedik, a *Hogyan tanítsunk az anyanyelvváltozatokon a kárpátaljai magyar iskolákban?* átfogó fejezete (51–59.) olyan problémaszakleccsel foglalkozik, amelyekkel nekünk, a hazai magyar nyelv és irodalom tantárgycsoport pedagógusainak is szembe kell néznünk, és erre kiválóan int / hív a fejezet élén álló, Horatiustól vett mottó: „... akármibe fogsz, legyen egyszerű, váljon egésszé.” Ismét meggyőzően érvel Beregszászi Anikó a **hozzáadó módszer** fontossága, értelmessége mellett egyre több, a gyakorlat műhelyeiből való példákkal. Kétségtelen, hogy el kell jutnunk, mégpedig befogadói-elfogadói attitűddel ennek a résznek az értő-értelmező feldolgozásáig, hogy nyitott, de legalábbis érdeklődő szemlélettel lapozzuk fel a mintafeladatok gyűjteményét tartalmazó ötödik fejezetet (60–90.).

Egyértelműen **kommunikációközpontúnak** nevezhetjük azt a 19 itteni feladatot, amelyeket az 5. osztályosoknak tervezett, írt Beregszászi Anikó. Ugyanakkor nyilvánvalónak kell lennie a gyakorló pedagógusok előtt annak, hogy ezeket a feladatokat a **grammatikai ismeretek** erősítésére, a **helyesírás-képesség** javítására, a **nyelvi illem** intenzív fejlesztésére, a **szókincs** gazdagítására, a **szövegalkotás-tudás** kondicionálására egyaránt alkalmas, vagyis érvényesül a jó feladatirótól elvárható kitekintő képesség a konkrét feladaton túli **anyanyelv-használati tartományokra**, így serkentve a tanítókat és a magyartanárokat a további **feladatépítésre** (60–64.).

A 6. osztályosoknak 18 feladatot készített a szerző, ezekben is érvényesítve azt a **gondos nyelvtanítás-tervezői szemléletet**, amelyet

az 5. évfolyamosok feladatait tanulmányozva ugyancsak megállapíthatunk. Üdvözlendőek a **kommunikációs stratégiákat** erősítő gyakorlatok, amelyekben újra és újra jelenlévő a **nyelvi illem** problémája, hiszen erre ebben az életkorban kiváltképpen érzékenyen kell figyelnie valamennyi pedagógusnak. Megtapsztalható ezen feladatok esetében is a **köznyelvi szókincs** gyarapításának az attitűdje, kapcsolódva az életkorszerű szövegek alkottatásához. Dicséretes az a törekvés is, amelyik célja a **választékos szó- és kifejezés-használatra ébresztés**. A **grammatikai** és a **dialektológiai problémák** sem hiányoznak, azok megoldatása is jelenlévő a feladatíró szándékaiban, csak észre kell venniük ezeket a mindenkori tanítás- és tanulászervező pedagógusoknak (65–70.).

A 7. osztályosokat tanító pedagógusokat 17 változatos, sokrétű, példamutató feladattal készíti újabb hasonlókat megalkotására Beregszászi Anikó. Az élethelyzetek elképzeltetése itt éppúgy feladatszerző, mint a **tájnnyelvi szóhasználat-változatok** elemzése, vagy a **kommunikációt kezdeményező fordulatok** szöveggé formálása-szerkesztése. Kitüntetett figyelmet kap a **nyelvi norma** elemzése úgy, hogy az elemzés szempontjainak a szélesítése már a feladattal munkáltató szaktanári kompetencia részeként érvényesülhet. Természetesen vannak jelen, de teljesen más oktatás-tervezési dimenzióban realizálva a vonatkozó **mondattani ismeretek** tanítására-elmélyítésére írt feladatok is. Érzelmileg mindenképpen megindító a Vári Fábán Lászlótól vett idézet az Illyés Gyula fejfája előtt című versből (75.), amelyik kötetből való, vagy guglizással történő kikeresése után a szövegegész elemzésére is serkentheti a pedagógusokat (71–75.).

Jelentős számmal vannak jelen a 8. osztályosoknak írt 20 feladat körében a különböző élethelyzeteket felidéző, a **kommunikációs képességeket** erősítő feladatok (76–81.).

Nemcsak a **nyelvi elemzésben** való jártasságot segítik a **nyelv rétegződésével** foglalkozó teendők, hanem egyúttal a **nyelvhasználati kompetenciákat** is fejlesztik, kiváltképpen, ha okos feladatépítéssel gondoljuk tovább azokat a lehetőségeket, amelyeket elének tár ebben a könyvében Beregszászi Anikó, aki továbbra is határozott figyelemmel volt a feladatok előíró részének a megszerkesztésekor az életkori, ezzel együtt a **gondolkodásbeli sajátosságokra**, azok fejlesztésére még határozottabban a **szöveg szintjén**. A gyakorló pedagógusokkal együtt tudja a szerző, hogy a 14–15 évesek fel-tűnő érzékenységgel érdeklődnek a nyelv legkülönfélébb rétegei, mindenekelőtt a **szleng** tartományai iránt, éppen ezért a legváltozatosabb és nem egyszer igazán szellemes példákat javall a feladatépítéstől nem idegenkedő magyartanároknak ez a kínálat. A **grammatikai tudnivalókat** is módjukban áll gyakoroltatniuk mindazoknak, akik felhasználói szándékkal veszik kezükbe a fiatal kárpátaljai nyelvész, nyelvpedagógus jelen, az oktatás-tervezést új dimenzióban felmutató szakkönyvét.

Akik saját további feladattervezői, feladat-építő szaktanári érdeklődéssel szemlélik a 9. osztályosoknak készített kínálatot, azok 36 feladat között válogathatnak a munkájukhoz ötletes mintákat (82–90.). Erőteljesen vannak itt jelen a **stilisztikai ismereteket** erősítő-fejlesztő gyakorlatok. Ezen az évfolyamon is központi jelentőségű a **beszéd- és kapcsolatminőség** jobbítása, amelyre az életkori adottságok miatt még behatóbban kell figyelnie valamennyi pedagógusnak, vagyis nemcsak a tanítóknak és a magyartanároknak. **Szemlélet- és fantáziaformáló feladatok** is szép számmal sorakoznak, tekintettel a **szöveg-egész** értékes kimunkálása készségének az erősítésére. Örvendetes az, hogy Beregszászi Anikó határozottan állította előtérbe a **digitális kultúrában való jártasságot**, a **digitális írásbeliséget** fejlesztő oktatás-tervezői attitűdöt, és ezt széles körben izmosító feladatokkal tette teljessé. A **nyelv szintjeinek** és a **szókincs**

gazdagságának az elemzése ugyanúgy előtérben álló feladat most is, amiként az elemzéssel kinyert információk szembesítése a tanult ismeretekkel, így a **grammatikai** és a **helyesírási** tudnivalókkal is.

Figyelemre méltó az **olvasáskultúra** fejlesztésének érvényesítése ennek a kézikönyvnek az 5–9. évfolyamokra szerkesztett feladatsorai-ban: megvalósul a **köznyelvhasználat** dinamikus fejlesztése mellett az igényes **szépirodalmi szemelvények** gondos szerepeltetése, olvastatásuk, **nyelvi-stilisztikai aspektusú elemzésük**. Ez a feladatírói eljárás kétségtelenül hasonló megoldásokra készítheti a gyakorló pedagógusokat.

Beregszászi Anikó jelen kézikönyvének hatodik fejezete **irodalmi alapú szerepjátékokat** mutat be 35 mintafeladat keretében, ezek a János vitéz és a Toldi című elbeszélő alkotásokra alapozottak. Igazolhatjuk a szerző reményeit, miszerint érdekesek és szórakoztatóak ezek a tennivalók, és minden bizonnyal más magyar nyelvű régióban, így az anyaországi iskolákban is felkeltik a vonatkozó korosztályok tanulóinak a **játékos alkotó kedvét** az efféle feladatok szívvel-lélekkel történő megoldásakor.

Ezt a magyar nyelv oktatásához készített tantárgy-pedagógiai útmutatót és feladatgyűjteményt **254 tételből álló irodalomjegyzék** zárja. Nemcsak a körültekintő figyelemmel közölt **felhasznált forrásokat** szemlélhetjük, hanem azzal a bőséges **ajánlott szakirodalommal** is szembesülhetünk, amelyet a szerző

jelentősnek tartott **a társasnyelvészet szempontjából** az oktatástervezés vonatkozásában.

Ezt a **forrásértékű, anyanyelvoktatói szemléletünket befolyásoló** 111 oldalas könyvet 2012-ben a Tinta Könyvkiadó jelentette meg Budapesten a Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához sorozata 141. köteteként, sajnos gerincen ragasztott, puhatáblás, a sűrű használat után azonnal széteső változatban. Jó lenne ezt a könyvet, vagy ennek a gazdagabb feladatgyűjteménnyel bővített, időt és használatot állóbb változatban újra kiadni.

Végül egy személyes megjegyzés következik: **az 1993–1994. tanév tavaszi szemeszterében** kutatói ösztöndíjas vendégtanárként tanítottam kommunikációelméletet, szöveg- és stilisztikát az Ungvári Állami Egyetem Magyar Filológiai Tanszékén. Feladataim keretében a negyed- és ötödéves hallgatók tanítási gyakorlatát kellett látogatnom, értékelnem **az Ungvári Dayka Gábor Középiskolában**. Itt **láttam-hallottam tanítani Beregszászi Anikót, aki már akkor szenvedélyes elkötelezettje volt egy megújuló anyanyelv- és irodalomoktatásnak**. Tanóráit a minőségi színvonalú köznyelvhasználat következetes fejlesztése mellett a nyelvi kreatív-produktív szemlélet és gyakorlat jellemezte. Ahogy ma is, amiként igazolja ezt **A lehetetlent lehetni** című tantárgy-pedagógiai útmutatója és feladatgyűjteménye. **Jellemezze szerzőnket** a továbbiakban is az **a töretlen cselekvésvágy**, amelyről a Tinta Kiadónál megjelent könyvben és könyvével is hitet tett.

H. TÓTH ISTVÁN,
CSc, egyetemi docens